

UO'K: 8:81'1

LISONIY SHAXS NAZARIYASI VA DISKURS MOHIYATIGA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR

*Yunusova Aziza Axmedjanovna,
Buxoro davlat universiteti Xorijiy filologiya fakulteti
Ingliz tilshunosligi kafedrası
aziza24@rambler.ru*

Annotatsiya: Hozirgi kunda tilshunoslik olamida lisoniy shaxs masalasi va uning diskurs bilan bog'liqligi muammolari dolzarb va qiziqarli mavzulardan hisoblanadi. Shuning uchun biz ushbu maqolada ushbu ikki nazariyani ko'rib chiqishga harakat qildik. Maqolada lingvistika dunyosining old olimlari tomonidan keltirilgan ta'riflar va misollar berilgan. Bir masalaga turli fikrlar va yondashuvlar ko'rsatilgan.

Kalit so'zlar: diskurs, lisoniy shaxs, zamonaviy tilshunoslik, adabiyot, tadqiqot, til, nutq, muloqot.

СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К ТЕОРИИ ЯЗЫКОВОЙ ЛИЧНОСТИ И СУЩНОСТИ ДИСКУРСА

Аннотация: В настоящее время в мире языкознания проблема языковой идентичности и её связи с дискурсом является одной из самых актуальных и интересных тем. Поэтому в данной статье мы попытались рассмотреть две эти теории. В статье приведены определения и примеры, данные ведущими учёными мирового языкознания. Показаны разные мнения и подходы к одному и тому же вопросу.

Ключевые слова: дискурс, языковая личность, современное языкознание, литература, исследование, язык, речь, общение.

MODERN APPROACHES TO THE THEORY OF LANGUAGE PERSONALITY AND THE NATURE OF DISCOURSE

Annotation: Currently, in the world of linguistics, the problem of linguistic identity and its connection with discourse is one of the most relevant and interesting topics. Therefore, we have tried to consider these two theories in this article. The article contains definitions and examples given by leading scientists of world linguistics. Showing different opinions and approaches to the same issue.

Key words: discourse, linguistic personality, modern linguistics, literature, research, language, speech, communication.

Kirish. Insonni uning tilini bilish orqali anglash, bilish vazifasi yangi va bizning davrimizga xosdir. Lisoniy shaxs - bu tilni o'rganishning barcha jabhalarida qizil ip kabi o'tadigan va bir vaqtning o'zida odamni o'rganadigan fanlar orasidagi chegaralarni buzadigan kesishgan g'oya: chunki siz odamni uning tilidan tashqarida o'rgana olmaysiz. Haqiqiy faoliyat ko'rsatadigan til XX asr boshlaridayoq tilshunoslarning diqqat markazida bo'lgan, ya'ni tilshunoslik so'zlovchi shaxsiga murojaat qilgan.

Bugungi kunda ilmiy bilimlar uslubini tavsiflovchi umumiy tendensiya tizimlardan bu barcha tizimlarning markaziga - insonga harakatdir. Bu fandagi qadriyat yo'nalishlarining o'zgarishi - tilshunoslikning insonparvarlashuvi, tilning semantik makonini belgilovchi Ego sifatida lisoniy shaxsni o'rganishni birinchi o'ringa qo'yishini tushuntiradi.

Asosiy qism. Boduen de Kurtene va Qozon maktabi birinchilardan bo'lib lisoniy shaxsiga "ijtimoiy va lingvistik me'yorlar va jamoa shakllarini qabul qilish joyi sifatida, turli xil ijtimoiy va lingvistik toifalarni kesib o'tish va aralashtirish markazi sifatida" qiziqdilar.

I.A. Boduen de Kurtening filologik faoliyati ko'rib chiqilayotgan muammolar ko'lamining kengligi va tadqiqotchining o'z shaxsiyatining universalligi tufayli hech qanday individual g'oya va yo'nalishlar bilan cheklanib bo'lmaydi. Va 60-70-yillarning tilshunosligi "tabiatshunoslik qarashlari sehri ostida" bo'lgan bo'lsa ham, Boduen de Kurtene umumiy tilshunoslik yo'nalishlarini baholashda o'zini V. fon Gumboldt qarashlariga begona emas deb hisoblagan va "tilshunoslik fanlar qatoriga kirsam ham, intilishi kerak", deb ta'kidlagan. Eng keng umumlashtirishlar uchun, kuzatish paytida bu induktiv usulning aniqligi va

ixtiyoriyligi uchun barcha shartlar. "Boduen birinchilardan bo'lib tirik inson tilini o'rganish tamoyilini keskin ta'kidladi", Boduen de Kurtene uchun tilning mohiyati nutq faoliyati, nutq faoliyati edi. Til va tafakkur o'rtasidagi bog'liqlik masalasini ko'tarib, Boduen de Kurtene "dunyoga qarash va kayfiyat" iborasini ishlatgan: lingvistik eslatmada "Grammatik jinsning dunyoqarashi va jinsni ajratib turadigan tillarda so'zlashuvchi odamlarning kayfiyati bilan bog'liqligi to'g'risida", tadqiqotchi tilning grammatik kategoriyalari va bu toifalarga ega bo'lgan ayrim lingvistik birliklarning funksional-semantik mazmuni haqida "yaqin aloqa va o'zaro bog'liqlik" masalasini ko'taradi. Garchi Boduen de Kurtene so'zlovchi shaxsini o'rganishda bevosita ishtirok etmagan bo'lsa-da, uning umuman tilning turli sohalariga, xususan, rus tiliga oid nazariy umumlashmalari ko'p jihatdan keyingi funksional tadqiqotlar yo'nalishini belgilab berdi. lisoniy shaxs nazariyasini rivojlantirish, uning semantik va grammatik komponenti. (O.V.Shatalova, Sintakticheskaya xarakteristika yazikovoy lichnosti)

Vilgelm fon Gumboldt ham lisoniy shaxsga katta e'tibor bergan. Shu munosabat bilan u shunday deb yozgan edi: "Til o'zining haqiqiy mohiyatiga ko'ra, har bir daqiqada doimiy va ayni paytda o'tkinchi narsadir. Biz odatda til deb ataydigan so'z va qoidalarning tartibsiz xaosida faqat nutq faoliyati orqali ko'paytiriladigan alohida elementlardir. Barcha takroriy faoliyat jonli nutqning mohiyatini idrok etish va jonli tilning haqiqiy tasvirini yaratish uchun zarurdir. Tilda nima oliy va eng nozik ekanligini bilish uchun buni tushunish mumkin va faqat izchil nutqda seziladi, bu esa tilning mohiyati uni qayta ishlab chiqarishda ekanligiga ko'proq dalildir... Tilning so'z va qoidalarga bo'linishi ilmiy tahlilning o'lik mahsuli xolos». Shunday qilib, faol ijodiy tabiat tilning yaratuvchisi va uning ijodi o'rtasidagi munosabat haqida tilning o'lchovlaridan biri sifatida gapirishga va shu bilan ikkinchisini shaxsni aniqlashning asosiy tushunchasi sifatida tan olishga imkon beradi. (Z.A.Kuznevich, Yazikovaya lichnost v literaturno-xudojestvennom diskurse Ernesta Xemingueya)

Vilgelm fon Gumboldtning lingvistik konsepsiyasida til va tafakkur o'rtasidagi munosabat muammosi asosiy hisoblanadi: o'zaro bog'liqlik, til va tafakkurning o'zaro ta'siri, Gumboldtning fikricha, "insonni shaxsga aylantiruvchi" omildir.

Vilgelm fon Gumboldt til haqida "insonning ichki borlig'ining organi" sifatida gapirdi. Bundan fikrni tovush bilan uyg'unlashtirib, bunday faoliyat natijasidan muloqot qilish uchun foydalana oladigan homo sapiens vakili sifatida lisoniy shaxs haqida umumlashtirilgan tushuncha kelib chiqadi. (O.V.Shatalova, Sintakticheskaya xarakteristika yazikovoy lichnosti)

Tilni mavjudlik shakli va ayni paytda "milliy ruhning shakllanishi sifatida belgilab, Gumboldt bir vaqtning o'zida tilda shaxs va jamoaning antinomiyasini ilgari suradi: "Tillarni xalqlarning yaratilishi deb hisoblash mumkin. bir vaqtning o'zida ular individlarning ijodi bo'lib qolaveradi", ya'ni odam - so'zlashuvchi shaxs har doim xalqqa bog'liq, lekin til shaxsning dunyoqarashini aks ettirishga imkon beradi. Fikrni obyektivlashtirish uchun zarur bo'lgan til, ya'ni intellektual xususiyat bo'lganligi sababli, tildagi asosiy hodisa ongning ma'lum bir narsani amalga oshirishning eng adekvat shaklini tanlash uchun til hodisalarini ajratish, tahlil qilish qobiliyatidir. o'yladi.

Ushbu yondashuvni aniqroq holatlarga moslashtirgan holda aytishimiz mumkinki, Gumboldt bir tomondan til birliklarining ma'lum ma'nolarni etkazish qobiliyatini shakllantirishning intralingvistik imkoniyatlarini bildiradi, ikkinchi tomondan, ko'plab semantik ma'nolarni yaratishda ishtirok etadi. Ya'ni, lisoniy shaxs aqliy va hissiy reaksiyalarni amalga oshirish uchun ma'lum lingvistik shakllarni tanlash qobiliyatiga ega.

Lisoniy shaxsni o'rganish g'oyasi Boduen de Kurtene izdoshlari tomonidan qabul qilingan. L.V.Shcherba shunday deb yozgan edi: "Biz har doim ma'lum bir tilda gapiradigan shaxsning ongiga murojaat qilishimiz kerak; bizda undan boshqa manba yo'q". A.A.Leontiev ham individual tilni o'rganish g'oyasiga qo'shiladi: "Til ijtimoiy hodisa ekanligiga qanchalik astoydil ishonmasin, biz uning ijtimoiy mohiyatini faqat uning real shakllanishi va so'zlashuvchi shaxslar o'rtasida ishlashini o'rganish orqali ochib bera olamiz ... so'z bilan aytganda, so'zlovchini o'rganish tilshunoslikning asosiy vazifasidir, agar u nafaqat "qanday?" degan savolga, balki "nima uchun?" degan savolga ham javob bilmoqchi bo'lsa, endi u shunday rivojlanishga erishdi. Bu savol qo'yilishi mumkin va, albatta, kun tartibiga qo'yiladi."(Z.A.Kuznevich, Yazikovaya lichnost v literaturno-xudojestvennom diskurse Ernesta Xemingueya)

Lisoniy shaxs nazariyasi zamonaviy fanda faol rivojlanmoqda. Biroq shaxsni lingvistik tahlilning so'zlovchi obyekt sifatida, nutqiy asarlar yaratishning kelib chiqishi 19-20-asr boshlari klassik tilshunosligida uchraydi.

Lisoniy shaxs mafkuraviy darajadagi ilmiy e'tibor obyektini sifatida tilshunoslikda uzoq vaqtdan beri mavjud: tilning tashuvchisi bilan bog'liq holda ishlashini ko'rib chiqish g'oyasi har doim tilshunoslikka xos bo'lib kelgan va ko'rinadi. (O.V.Shatalova, Sintakticheskaya xarakteristika yazikovoy lichnosti)

Aslida, terminologik jihatdan belgilangan "lisoniy shaxs" fenomeni 20-asrning so'nggi choragida sodir bo'lgan tilshunoslikning antropotsentrik qayta yo'naltirilishi tufayli shakllangan, garchi lisoniy shaxs nazariyasining paydo bo'lishining tarixiy shartlarini topish mumkin.

Lisoniy shaxsni psixologiyada shaxsni ko'p qirrali tushunishning bir qismi sifatida, masalan, "huquqiy" yoki "iqtisodiy" shaxs bilan bir qatorda, uni o'rganishning boshqa jihati sifatida emas, balki shaxsning to'laqonli vakili sifatida ko'rib chiqish mumkin. Uning tili, nutqi orqali ham aqliy, ham ijtimoiy, axloqiy va boshqa tarkibiy qismlarni o'z ichiga oladi.

Lisoniy shaxs tadqiqot obyektini sifatida shaxs bilan eng umumiy, global, ijtimoiy-psixologik ma'noda qo'shib ketadi, bu tabiiydir, chunki Yu.N.Karaulovning fikricha, "til shaxs" o'zining asosiy ma'nosida qayta tiklangan shaxsdir. Lingvistik vositalar asosidagi xususiyatlar. Lisoniy shaxs - bu umuman shaxsning chuqurlashishi, rivojlanishi, qo'shimcha mazmuni bilan to'yinganligi.

Bugungi kunda lisoniy shaxsning tuzilishini to'liq o'rganilgan deb hisoblash mumkin emas. Lisoniy shaxsning tuzilishini turli pozitsiyalardan ko'rish mumkin. Shaxsning shaxsiyati u yashayotgan va harakat qiladigan ijtimoiy-tarixiy sharoitlar ta'sirida shakllanadi. A.F.Losev inson tafakkuri bosib o'tgan yo'lni tushunib, shunday xulosaga keladi: "Shaxs shunday o'ziga xoslik va o'ziga xoslik bo'lib, u nafaqat ong, tafakkur, his-tuyg'u va boshqalarning tashuvchisi, balki umuman olganda, atrofdagi hamma narsa bilan bog'liq bo'lgan sub'ektdir."

Lisoniy shaxsni "qayta qurish" uchun uning tuzilishining o'zgaruvchan qismlarini hisobga olish kerak va quyidagilarni o'z ichiga oladi:

-tilning tegishli davrdagi holati haqidagi tizimli-strukturaviy ma'lumotlar;

- ko'rib chiqilayotgan lisoniy shaxs mansub bo'lgan va dunyo rasmidagi asosiy tushunchalarning g'oyaviy munosabatlarini belgilovchi til jamoasining ijtimoiy va ijtimoiy-lingvistik xususiyatlari;

- nihoyat, ma'lum bir lisoniy shaxsning torroq ma'lumot guruhiga yoki ma'lum bir nutq guruhiga mansubligi va nutqning o'ziga xos estetik va hissiy rangini yaratadigan qiymat mezonlarini aniqlash bilan bog'liq bo'lgan psixologik xususiyatga ega ma'lumotlar. Shunday qilib, lisoniy shaxsni "qayta qurish" jarayonida barcha to'rtta paradigma komponentlari o'zaro ta'sir qiladi: tarixiy, milliy o'ziga xoslikka teng, tizimli-strukturaviy, ijtimoiy va ruhiy dominantlar bilan to'ldiriladigan asos bo'lib xizmat qiladi. (Z.A.Kuznechich, Yazikovaya lichnost v literaturno-xudojestvennom diskurse Ernesta Xemingueya)

Lisoniy shaxsni tahlil qilish uchun uning to'liq tavsifi quyidagilarni o'z ichiga oladi:

A) uni tashkil etishning semantik-jangovar darajasi tavsifi;

B) dunyoning lingvistik modelini yoki o'rganilayotgan lisoniy shaxsning tezaurusini u tomonidan yaratilgan matnlar asosida qayta qurish;

C) uning hayotiy yoki situatsion dominantlarini, munosabatini, motivlarini va maqsadlarini aniqlash.

Lisoniy shaxs tuzilishida Yu.N.Karaulov quyidagilarni ajratadi: 1) leksika (og'zaki-semantik daraja); 2) tezaurus (lingvo-kognitiv daraja); 3) pragmatik (motivatsion daraja). Nazariy jihatdan, bu bo'linish ishonchli ko'rinadi: har bir daraja o'ziga xos birliklar to'plami bilan tavsiflanadi. Verbal-semantik darajada individual so'zlar birlik sifatida namoyon bo'ladi; ular o'rtasidagi munosabatlar ularning grammatik-paradigmatik, semantik-sintaktik va assotsiativ aloqalarining butun xilma-xilligini qamrab oladi, ularning umumiyligi "verbal tarmoq"dir. Lingvokognitiv darajada bir xil so'zlar bilan ifodalangan, ammo tavsif maqomiga ega bo'lgan umumlashtirilgan tushunchalar, yirik tushunchalar, fikrlar birlik sifatida ko'rib chiqilishi kerak. Bular umumlashtirilgan gaplar, klishelar, ta'riflar, aforizmlar, qanotli so'zlar, maqollar va maqollar bo'lib, ularning xilma-xilligidan lisoniy shaxs o'zining hayotiy kredosini, hayotiy pozitsiyasini aks ettiradigan narsani tanlaydi. Tezaurus birliklari kognitiv makonning o'zi kabi heterojendir: ular orasida umumlashma maqomini olgan ilmiy tushunchalar ham, oddiy so'zlar ham bo'lishi mumkin, uning orqasida butun bilim sohasi, tasvirlar va stereotiplar yashiringan ramz.

Aslida, lisoniy shaxs og'zaki-semantikadan emas, balki lingvokognitiv darajadan boshlanadi, chunki faqat shu darajadan boshlab individual tanlov, bir tushunchani boshqasiga ustun qo'yish mumkin; individuallik tushunchalarni iyerarxiyalash usullarida namoyon bo'ladi.

Keyingi motivatsion daraja lisoniy shaxsning rivojlanishini, uning xatti-harakatlarini, shaxsning matn ishlab chiqarishini boshqaradigan va oxir-oqibat dunyoqarashdagi ma'nolar va qadriyatlar ierarxiyasini belgilaydigan motivlar va maqsadlarni aniqlash va tavsiflashni o'z ichiga oladi.

Shaxs uchun uning tili fikrni ifodalash vositasi, voqelikni bilish vositasi va muloqot vositasidir; shaxs atrof-muhit tilidan faqat bilish va muloqotda fikrni ifodalash uchun uning lingvistik ehtiyojlarini ta'minlaydigan narsani o'rganadi, ya'ni shaxs jamiyat tilini tanlab oladi va bu tanlab olish, bir tomondan, atrofda til muhitining obyektiv holati, ikkinchi tomondan, shaxsning jismoniy va ijtimoiy qobiliyatlari, uning moyilligi va qiziqishlari. Til muhitini shaxs tomonidan o'zlashtirishda tanlanganlik alohida tillarning o'ziga xos fazilatlarini yaratadi. Yozuvchi Sergey Zalygin juda to'g'ri ta'kidlagan edi: "Insonning tilga bo'lgan tanlab munosabati o'zidan tug'iladi va uning tashqi ko'rinishi, xarakteri, psixologiyasi takrorlanmaganidek, bu o'z-o'zidan boshqa hech kimda takrorlanmaydi".

Lingvistik individuallik shaxsni shaxs sifatida ajratib turadi va bu individuallik qanchalik yorqin bo'lsa, lisoniy shaxs shunchalik yorqinroq bo'ladi. "Tezlik va ravshanlik, intonatsiya va tembr, urg'u va so'z tartibi, lug'atning tabiati va hajmi, sintaktik konstruksiyalarning o'ziga xosligi, tematik afzalliklar, syujet qurishning o'ziga xos usullari, umuman olganda, nutqning butun stilistik uslubi, ya'ni, bu alohida so'zlovchini unda boshqalardan ajratib turadigan narsa - bu biz individual uslubning izlarini ko'radigan va so'zga g'oyaning belgisi sifatida qarashga imkon beradigan faktlardir. So'zning mazmuni endi faqat so'zlovchining shaxsiyatini ko'rsatuvchi belgidir.

Qolaversa, lisoniy shaxsning tezaurusi, bizningcha, lisoniy shaxs tarkibida leksik-semantik, grammatik-semantik va semantik-pragmatik darajalarni o'zida mujassam etgan eng yuqori darajadir.

Katta ensiklopedik lug'atda berilgan "tezaurus" atamasining ikkita ma'nosi tegishli tushunchani talqin qilishning ikki xil yo'nalishini aks ettiradi. Ulardan birinchisi "tezaurus - tilning barcha so'zlari imkon qadar to'liq taqdim etilgan lug'at, matnlarda foydalanish misollarining to'liq ro'yxati bilan faqat o'lik tillar uchun to'liq amalga oshirilishi mumkin" kibernetik bilan bog'liq. Ikkinchisi - "tezaurus - leksik birliklar o'rtasidagi semantik munosabatlarni ko'rsatadigan ideografik lug'at" - aslida Platonning uchinchi olamidanda nomlar va tavsiflar olamiga proektsiyani anglatadi, chunki ikkinchi ma'noda tezaurusning tarkibiy asosi odatda ma'nolardan leksik elementlarga bo'lgan qidiruvni ta'minlovchi iyerarxik tushunchalar tizimi. Bu ikkinchi ta'rif tushuncha va g'oyalarning so'zlashuv jarayonlarini o'rganuvchi tilshunos uchun qo'llanma bo'lib xizmat qilishi kerak.

Psixologlar tilshunoslarga qaraganda eng yuqori darajadagi iyerarxiyaning qadriyatlarini va tushunchalari tizimini tashkil etish haqida ko'proq yozgan. Aynan psixologiyada modellar ishlab chiqilgan bo'lib, ularning maqsadi inson intellektidagi bilimlarning tashkil etilishini tavsiflashdir. Barcha farqlar bilan ushbu modellar ikkita turga, klaster va ierarxiyaga qisqartirilishi mumkin. Kognitiv psixologiya bu turlarni shaxsning kognitiv xaritasi deb nomlanuvchi modelga birlashtira oldi.

Tezaurusni kognitiv xarita sifatida ko'rsatish mumkin, unda barcha kelish va ketish nuqtalari haqiqiy qiymatlarga ega. Haqiqiy hayotda ma'lum bir mumkin bo'lgan dunyoda haqiqiy qiymatlarni oladigan xaritaning faqat bir qismi amalga oshiriladi.

Kognitiv xaritada kelish (ketish) nuqtasi nima? Bu mumkin bo'lgan dunyoda shaxsning xatti-harakatlarini (shu jumladan og'zaki) belgilaydigan tajribali mohiyat sifatidagi qiymat. Bunday qadriyatlar va tilning semiotik birliklari o'rtasida yakkama-yakka muvofiqlikni o'rnatish qiyin, chunki vaziyatning kontekstiga qarab, lisoniy shaxs mos keladigan strategiyalarni o'zgartirishga qodir. Biroq, post faktum yozishmalar odatda tan olinadi. Ana shunday yozishmalarning tan olinishida badiiy-adabiy so'zlashuv sharoitida lisoniy shaxs tezaurusini tahlil qilish vazifasi ko'rinadi.

Demak, lisoniy shaxsni lingvistik tadqiqotlarning kognitiv paradigmasi doirasida o'rganish zarurati ushbu mavzu bo'yicha bilim darajasining pastligi va tadqiqotchilarda katta qiziqish uyg'otganligi bilan bog'liq.

Agar adabiyotda lisoniy shaxsning mohiyati haqida gapiradigan bo'lsak, unda bu atamalar tilshunoslikda o'zaro bog'liq bo'lganligi sababli, nutq tushunchasini eslatib o'tishimiz kerak. Diskurs atamasi fransuzcha diskurslardan (harakat, aylanma; suhbat, suhbat) kelib chiqqan bo'lib, umumiy ma'noda - tilning turli tadqiqot yo'nalishlari: adabiy tanqid va semiotika, sotsiologiya, mantiq, tilning ishlashini ko'rib chiqadigan til faoliyati jarayoni, antropologiya va etnologiya, tarixshunoslik va ilohiyot, huquqshunoslik, tarjima nazariyasi va amaliyoti, pedagogika, falsafa va tilshunoslik.

Undan foydalanishning barcha holatlarini qamrab oladigan umumiy qabul qilingan nutq ta'rifi yo'q va, ehtimol, bu atama so'nggi paytlarda katta mashhurlikka erishgan va turli xil talqinlar har qanday konseptual ehtiyojlarni muvaffaqiyatli qondirib, an'anaviy tushunchalarni o'zgartirgan nutq, matn, dialog haqida g'oyalar, uslub va hatto til. (Ye.I.Kugan, Pertseptivniye kontsepti i yazikovaya lichnost v xudojestvennom diskurse)

Nutqni lingvistik ma'noga toraytirib, ko'plab filologlar inson ongida ham, obyektiv-subyektiv voqelikda ham mavjud bo'lgan ichki va tashqi dunyo bilan bog'liq bo'lgan bu mutlaqo ahamiyatsiz hodisani, aslida, matnning ma'lum bir uslubi bilan birlashtiradilar. Tilshunoslikda nutq tushunchasi hanuzgacha ma'lum lingvistik shakllarning (matnlar, nutq, jurnalistika va boshqalar) stilistik umumiyligining sinonimlaridan biri sifatida ishlatiladi.

"Diskurs" atamasi turli milliy an'analar va mualliflarning hissalarini bilan bog'liq. Masalan, 20-asr o'rtalarida 1952-yilda "Diskurs" atamasining lingvistik qo'llanilishi birinchi marta amerikalik tilshunos Z.Xarrisning "Diskurs tahlili" maqolasi sarlavhasida qo'llanilgan va u bu tushunchani nihoyatda sodda talqin qilgan. Gaplar ketma-ketligi sifatida, jumladan kattaroq matn segmenti va faqat yigirma yil o'tgach, bu atama tilshunoslikda to'liq talabga ega edi. (Ye.I.Kugan, Pertseptivniye kontsepti i yazikovaya lichnost v xudojestvennom diskurse)

Tilshunoslik ta'sirining o'zi ko'p asrlar davomida ritorika, notiqlik, stilistika va adabiy tanqid tomonidan o'rganilganiga qaramay, ilmiy yo'nalish sifatida nutq tahlili umumiy ma'noda 20-asrning ikkinchi yarmida shakllandi. Bu tilshunoslikda hukmron bo'lgan qarama-qarshi yo'nalish - til fanini nutqni o'rganishdan "tozalash" uchun kurash fonida sodir bo'ldi. F.de Sossyur tilshunoslikning haqiqiy obyekti til tizimidir, deb hisoblagan. Nutq tushunchasidan nutq kontsepsiyasiga o'tish ushbu olimga tegishli bo'lgan til va nutqning klassik qarama-qarshiligiga kirish istagi bilan bog'liq bo'lib, u nutqning o'zidan paradoksal darajada kattaroq va shu bilan birga foydalanishni o'rganishga yaroqli.

1960-yillarda fransuz nutq maktabi tomonidan ilgari surilgan nutq va matn tushunchalari o'rtasida aniq farq paydo bo'ldi.

Nutq faoliyatining xarakterli va mahsuldor tomoni sifatida matn va nutqni tushunishning aksini biz P.Sharododa ham topamiz. Uning fikricha, matn "boshqa nutqning mujassamlanishi, vizual tasviri"; "Bu ma'ruzachi va nutq ishlab chiqarish shartlariga bog'liq bo'lgan jarayonning yagona, yagona natijasidir". Shu bilan birga P.Sharodo "matn turli nutqlar bilan kesishadi, ularning har biri o'z navbatida ma'lum bir janrga mansub bo'lib, ma'lum bir vaziyatga mos keladi", deb qayd etadi. Umuman olganda, nutq olimga "aytish" va "kommunikativ vaziyat" kabi tushunchalarning birlashuvi shaklida taqdim etiladi.

Xulosa. Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, tilni faqat uning chegarasidan chiqib, uning ona tiliga - shaxsga, muayyan lingvistik shaxsga murojaat qilish orqali o'rganish mumkin. Lisoniy shaxs - o'zi yaratgan matnlar asosida o'zining asosiy belgilarida qayta tiklangan shaxs. Lisoniy shaxs tarkibida leksika, grammatika, pragmatika va tezaurusni ajratib ko'rsatish mumkin. Leksika lisoniy shaxs tajribasining ko'p qirrali tajribasidan foydalanish imkonini beradi. Semantik maydonlar matnning semantik ramkasini yaratadi, g'oyani qamrab oladi va uni keyinchalik nutq mavzusiga joylashtiradi. Tildan foydalanish turli kognitiv va hayotiy tajribaga ega bo'lgan odamlar tomonidan individual niyatlar, maqsadlar, ehtiyojlar, bilim va e'tiqodlarni aks ettiruvchi boshqa motivatsion fonda amalga oshiriladi.

ADABIYOTLAR:

1. Шаталова Ольга Васильевна. Синтаксическая характеристика языковой личности. Елец, 2012
2. Кузневич Зинаида Аркадьевна. Языковая личность в литературно-художественном дискурсе Эрнеста Хемингуэя. Иркутск, 1999
3. Куган Екатерина Ивановна. Перцептивные концепты и языковая личность в художественном дискурсе (на материале произведений Б. Пастернака и М. Пруста). Белгород, 2017
4. Mohigul Ramazonovna Saparova. (2023). Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" romanida personajlarning ichki nutqidagi badiiy tahlil usullari. *International journal of education, social science & humanities*. FARS publishers, 11(2), 778–782. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7678492>
5. Kobilova Aziza Bakhridinova. Some considerations about periphrases // *Academicia: An International Multidisciplinary Research Journal*. ISSN (Online): 2249-7137, Vol.11, Issue 2, 30-February 2021. –P. 1637-1640. (Impact Factor (SJIF. 2021) – 7.492). <https://www.indianjournals.com/ijor.aspx?target=ijor:aca&volume=11&issue=2&article=264>
6. Kobilova, N. S. (2016). *Literary interpretation of social psychology in the novel " martin eden"*. *world science*, 4(3 (7)), 52-53. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=25619815>
7. Yunusova, A. (2023). *About linguistic units in bilingual speech*. центр научных публикаций (buxdu.Uz), 30(30). https://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/9171
8. Yunusova, A. (2023). *Американская мечта в американской литературе*. Центр научных публикаций (buxdu.Uz), 30(30). https://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/9179